

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Axa prioritară nr.1 „Educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere”
Domeniul major de intervenție 1.5 “Programe doctorale și post-doctorale în sprijinul cercetării”
Titlul proiectului: “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”
Beneficiar: Academia Română. Numărul de identificare al contractului: POSDRU/159/1.5/S/136077
Sesiunea Științifică „Cultura și dezvoltarea durabilă”
22 mai 2015
Secțiunea: *Literatură-Lingvistică*

Moșteniri bizantine în vechile texte românești referitoare la Adam și Eva¹

Emanuela Timotin
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”

Intervenția mea se înscrie în cadrul unui proiect de cercetare postdoctorală care își propune să recompună, pentru prima oară, tradiția religioasă și literară privitoare la Adam și Eva în cultura română veche. Studiez interpretările acestor figuri în diferite tipuri de texte românești, tipărite și manuscrise, în proză sau în versuri, datând din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea (*Adam și Eva în literatura română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea). Texte canonice, scrieri apocrife și credințe populare*).

Într-o primă etapă a cercetării, am stabilit corpusul de texte, încercând să identific principalele tipuri de texte care au contribuit la crearea și consolidarea credințelor despre Adam și Eva. Scopul lucrării nu este, așadar, de a alcătui un inventar exhaustiv al scrierilor care fac referire la Adam și Eva, ci de a evidenția acele texte care au influențat în cea mai mare măsură credințele despre aceștia.

Am urmărit trei tipuri de scrieri: scrieri aflate sub autoritatea Bisericii (e.g. fragmentul din *Geneză* 1,26 – 5,5), scrieri apocrife (e.g. *Viața lui Adam și a Evei*), respectiv scrieri versificate (e.g. *Verșul lui Adam* sau *Plângerea lui Adam când a ieșit din rai*). Am lucrat cu precădere în Cabinetul de Manuscrise și Carte veche românească din Biblioteca Academiei Române din București. În raportul final al cercetării, voi edita textele identificate parțial sau integral, în funcție de ponderea pe care o acordă temei care mă interesează. Pentru textele care au cunoscut mai multe traduceri voi edita toate traducerile.

Voi prezenta succint în cele ce urmează în ce măsură analiza mea a avansat grație primului stagiu de mobilitate, referindu-mă la fiecare dintre cele trei tipuri de scrieri amintite. Am desfășurat

¹ Această prezentare a fost realizată în cadrul proiectului „Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/159/1.5/S/136077.

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI

Fondul Social European Instrumente Structurale

POSDRU 2007-2013

2007-2013

MINISTERUL
EDUCAȚIEI
NAȚIONALE

ACADEMIA ROMÂNĂ

acest stagiul în perioada 1 aprilie – 1 mai 2015, în Paris, fiind primită de Centre d'Études des Mondes Russe, Caucasiens et Centre Européen (CERCEC) (CNRS – EHESS). Scopul deplasării a fost să determinăm influența bizantină și postbizantină asupra literaturii și credințelor românești privitoare la Adam și Eva din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea.

Am lucrat în două biblioteci, Biblioteca „Jean de Vernon” și Biblioteca Sorbonei. Prima este o bibliotecă privată, deschisă în 1995, care funcționează pe lângă Institut Catholique și reunește Biblioteca Institutului Francez de Studii Bizantine (Institut Français d'Études Byzantines) și Biblioteca de Studii Biblice (Bibliothèque Oecuménique et Scientifique d'Études Bibliques). Cercetarea la „Jean de Venon” mi-a fost extrem de utilă, deoarece aici am găsit aproape toate cărțile și revistele din domeniile în care biblioteca este specializată. Mai mult, biblioteca are un sistem excepțional de catalogare a materialelor pe care le deține, în măsura în care în catalogul informatizat sunt prezentate nu doar titlurile principale ale revistelor și ale volumelor colective, dar și articolele cuprinse în acestea.

Am lucrat, de asemenea, și la Biblioteca Sorbonei, o bibliotecă universitară dedicată mai ales studiilor umaniste, extrem de bine pusă la punct din mai multe puncte de vedere: are un fond de carte remarcabil; bazele de date oferite cititorilor sunt bogate și extrem de variate; comanda și rezervarea cărților se pot face on-line, de acasă; fiecare cititor poate lucra cu foarte multe cărți pe masă. Ambele biblioteci promovează constant revistele recent apărute, alocând pentru ele un spațiu special.

a) Stagiul de mobilitate mi-a dat ocazia să mă familiarizez cu istoria cărților de cult care au transmis fragmentul din *Geneză* (1,26 – 5,5), narațiunea canonică prin excelență despre Adam și Eva. În timpul cercetării în bibliotecile bucureștene, am putut constata că acest pasaj nu a circulat numai în traduceri ale Vechiului Testament sau ale Bibliei (*Palia de la Orăștie*, 1582; *Biblia de la București*, 1688; *Biblia Vulgata*, Blaj, 1760–1761; *Biblia de la Blaj*, 1795), dar și în cadrul cărților de cult numite *Parimiar* și *Triod*. Apariția fragmentului despre protopărinți în aceste cărți de cult este, dintr-un punct de vedere, mai importantă decât prezența sa în traduceri biblice, întrucât cărțile de cult erau citite și utilizate în biserică.

Am descoperit totodată că fragmentul din *Geneză* despre Adam și Eva din *Parimiar* și *Triodurile* românești valorifică adesea traduceri diferite de cele existente în *Bibliile* din epocă. *Parimiar* românești au circulat în manuscris, în secolele al XVII-lea – al XVIII-lea, fiind

conservate în șapte codice, dintre care șase sunt păstrate la Biblioteca Academiei din București (ms. 1155; 1317; 1576; 3052; 5025; 5049) și un al șaptelea, cel mai vechi, datând din prima jumătate a veacului al XVII-lea, în Brașov (ms. 36, Biblioteca Muzeului „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului). Există și un *Parimiar* tipărit în Iași, în 1683, de mitropolitul Dosoftei.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, *Parimiarele* cad în desuetudine, cuprinsul lor fiind preluat de alte cărți de cult. Fragmentul din *Geneză* care mă interesează este preluat în cartea numită *Triod*, care se tipărește în română din 1731 (*Triod*, Râmnic 1731; CRV 204).

Cercetarea în bibliotecile pariziene mi-a permis să înțeleg că studierea acestor cărți de cult este încă la început (e.g. Gudrun Engberg 2006; Quinlan 1997; Taseva/Yovcheva 2001) și că acesta poate fi un domeniu de studiu pe viitor.

b) Sejurul parizian mi-a dat ocazia să găsesc foarte multe materiale despre istoria apocrifului *Viața lui Adam și a Evei*, singurul apocrif consacrat exclusiv figurilor protopărinților, compus dintr-o suită de dialoguri care prezintă sau clarifică diferite momente din viața acestora. Am găsit materiale consacrate cu precădere redacției grecești a acestuia, din care derivă redacția slavonă și, implicit, cea românească. Studiile sunt foarte importante pentru înțelegerea tradiției românești, deoarece, de regulă, sunt punctuale, se opresc asupra câte unui motiv sau unui episod din redacția grecească a *Vieții lui Adam și a Evei*, arătând diferențele față de textul biblic și explicând contextul în care au apărut aceste diferențe. Este vorba despre studii care discută chiar maniera în care exegeza biblică este transformată în narațiune apocrifă (Anderson 1998); studii despre motivul vinovăției Evei, așa cum este prezentat în textul biblic și în apocrif (Arbel 2012; Minov 2011); despre motivul locului îngropării lui Adam și despre prezența capului acestuia în locul unde va fi răstignit Hristos (Baert 2012; Montesano 2012); despre nostalgia protopărinților după paradis (Rompay 1993).

Ele îmi vor permite să precizez raporturile dintre tradiția românească și cea greacă a apocrifului și să stabilesc dacă diferențele dintre cele două tradiții se explică prin tradiția slavonă sau reprezintă particularități ale scrierii românești.

c) Stagiul de mobilitate mi-a fost extrem de util și pentru o mai bună înțelegere și contextualizare a scrierilor versificate românești despre Adam și Eva. Am în vedere *Verșul lui Adam* sau *Plângerea lui Adam când a ieșit din rai*, respectiv *Cântecul Evii când ieșia prin porțile raiului*.

Textul intitulat *Cântecul Evii când ieșia prin porțile raiului* era complet necunoscut specialiștilor, înainte ca eu să avansez în această cercetare. Scrierea, păstrată într-un singur manuscris

(ms. BAR 1313), este extrem de importantă, deoarece în istoria textelor despre Adam și Eva se cunoaște o singură scriere versificată atribuită Evei, în irlandeza medievală.

În ceea ce privește *Versul lui Adam*, acest text era mai cunoscut, fiind conservat în mai multe manuscrise din veacurile al XVII-lea – al XVIII-lea (e.g. ms. BAR 1066, 1365, 1652, 1728, 1810, 2944). Nu se știe însă dacă derivă din tradiția cântărilor *Triodului*, din apocriful *Viața lui Adam și a Evei* sau dacă reprezintă o scriere influențată de lirica populară.

Stagiul de mobilitate mi-a dat ocazia să mă familiarizez cu o serie de poezii ai căror eroi sunt chiar Adam și Eva. Aceste poezii, caracterizate prin dialog și *planctus* dramatic, prezintă detalii care nu sunt atestate nici în tradiția exegetică, nici în apocrife. Tradiția lor este atestată din secolul al V-lea. O lamentație a lui Adam se află și între acele *kontakia* (imnuri) bizantine din secolul al V-lea (Mass, 1900: 16-20). Un θρημος Ἀδάμ cuprinde un preludiu ale cărui ultime fraze revin ca un refren și 18 strofe. În primele două strofe, Adam se plânge înaintea porții închise a raiului. Urmează treisprezece strofe cuprinzând plângerea lui Adam, urmate de alte două cu răspunsul lui Dumnezeu.

Adam și Eva apar în câteva imnuri bizantine compuse de Roman Melodul în secolul al VI-lea (Romanos le Mélode, 1964-1967). Există, practic, un imn întreg consacrat lui Adam și Evei, care este utilizat și în serviciul liturgic, în miercuria din cea de a doua săptămână a Postului Mare. Adam și Eva sunt personaje și ale celui de al doilea imn la Nașterea Domnului compus de Roman Melodul, imn cântat pe 26 decembrie sau în prima duminică după sărbătoarea Nașterii, când se serbează rudele după trup ale lui Hristos. Textul nu se sprijină pe Evanghelie, ci este o creație a lui Roman Melodul. În sfârșit, al cincilea imn al Învierii al lui Roman Melodul mai face o dată auzită vocea lui Adam. Textul, cântat în duminica Paștilor, are forma unui dialog între Adam și Iad. Chiar prima strofă îl prezintă pe Adam așteptându-l pe Hristos.

Din secolul al IX-lea, Adam apare și în scrieri versificate din Europa occidentală (Dronke 2012). Dintre acestea, cea mai veche este un dialog prezentând coborârea lui Hristos în iad, conservat într-un miscelaneu vechi-englez numit *Le livre de Cerne* și copiat în regiunea Mercie în perioada 820-840. Textul se păstrează la sfârșitul unui miscelaneu compus din imnuri, răspunsuri și rugăciuni. Dialogul îl prezintă pe Hristos coborând în iad, eliberându-i pe toți dreptii, mai puțin pe Adam și Eva, care rămân înlanțuiți. Motivul e izolat, fiindcă, în conformitate cu tradiția apocrifă și iconografică, aceștia sunt primii eliberați. Fiecare dintre cei doi, întâi Adam, apoi Eva, începe un *planctus*, ceea ce conferă un dramatism extraordinar scrierii. Adam își mărturisește păcatul și cere iertare; Eva regretă

greșeala din tinerețe și cere iertare în numele fiicei sale, Maria, folosind chiar cuvintele pe care Adam le-a utilizat la crearea sa (Gen 2, 23). Fiecare dintre cei doi este eliberat, iar Avraam cântă un *Te Deum* final.

Bibliografie selectivă:

- Anderson, Gary A., 1996 „Between biblical commentaries and apocryphal narratives: the narrativization of biblical exegesis in the *Life of Adam and Eve*”, *Jewish Studies*, 36, 1996, p. 31-39.
- Anderson, Gary A., 1998, „Adam and Eve in *The Life of Adam and Eve*“, în Michael E. Stone, Theodore A. Bergren, *Biblical Figures Outside the Bible*, Trinity Press International, Pennsylvania, p. 7-32.
- Arbel, Daphna Vita, 2012, *Forming Feminity in Antiquity. Eve, Gender, and Ideologies in the Greek Life of Adam and Eve*, Oxford University Press, Oxford.
- Baert, Barbara, 2012, „Adam, Seth and Jerusalem. The Legend of the Wood of the Cross in Medieval Literature and Iconography”, în A. Paravicini Bagliani, *Adam, le premier homme*, p. 69-101.
- Doane, A. N., 1991, *The Saxon Genesis, An Edition of the West Saxon Genesis B and the Old Saxon Vatican Genesis*, Wisconsin, University of Wisconsin Press.
- Dronke, Peter, 2012, „Adam dans la poésie du haut Moyen Age”, in A. Paravicini Bagliani, *Adam, le premier homme*, p. 3-20.
- Gudrun Engberg, Sysse, 2006, „The Prophetologion and the Triple-lection Theory. The Genesis of a Liturgical Book“, *Bolletino della Badia Greca di Grottaferrata*, 2006, 3, p. 67-92.
- Maas, P. (1900), *Frühbyzantinische Kirchenpoesie*, I, Bonn.
- Minov, Segey, 2011, „‘Serpentine’ Eve in Syriac Christian Literature of Late Antiquity”, în Arbel, Daphna A., Orlov, Andrei A. (ed.), *With letters of light. Studies in the Dead Sea Scrolls, early Jewish apocalipticism, magic and mysticism. In honor of Rachel Elijor*, Walter de Gryter, p. 92-114.
- Montensano, Maria, 2012, „Il cranio di Adamo”, în A. Paravicini Bagliani, *Adam, le premier homme*, p. 101-114.
- Paravicini Bagliani, Agosto (textes réunis par), 2012, *Adam, le premier homme*, Firenze, Sismel – Edizioni del Galluzzo [Micrologus Library, 45].
- Patton, Corinne L., 1994, „Adam as the Image of God: An Exploration of the Fall of Satan in the Life of Adam and Eve”, *Society of Biblical Literature*, 1994 Seminar Papers, p. 294-300.

UNIUNEA EUROPEANĂ

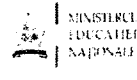
GUVERNUL ROMÂNIEI

je

Fondul Social European Instrumente Structurale

OIPOSDRU

ACADEMIA ROMÂNĂ

POSDRU 2007-2013

2007-2013

Quinlan, Andrew, 1997, „Triodia Manuscripts: The Problem of Classification”, *Byzantinische Forschungen*, 24, p. 141-152.

Romanos le Mélope. 1964-1967, *Hymnes*, introduction, texte critique, traduction et notes par José Grosdidier de Matons, t. I: Ancien Testament (I-VIII)/1964; t. II: Nouveau Testament (IX-XX)/1965 t. IV: Nouveau Testament (XXXII-XLV)/1967, Cerf, Paris, (Sources chrétiennes, 99/110/128).

Rompay, Lucas Van, 1993, „Memories of Paradise. The Greek *Life of Adam and Eve* and Early syriac Tradition”, *ARAM* 5, p. 555-570.

Taseva, Lora,/ Yovcheva, Maria, 2001, „The First Comprehensive Edition of a Slavonic Prophetologion Manuscript”, *Orientalia Christiana Periodica*, 67, p. 447-454

Tromp, Johannes, 2002, „The Textual History of the *Life of Adam and Eve* in the Light of a Newly Discovered Latin Text-Form”, *Journal for the Study of Judaism*, 33, p. 28-41.

Tromp, Johannes, 2003, „On Human Disobedience to the Order of Creation (4Q521, fr. 2, and Latin *Life of Adam and Eve*)”, *Revue de Qumran*, 81, p. 109-115.